

Loomade käitumine ja psühholoogia - lihavesis

MTÜ LIIVIMAA LIHAVEIS

AIRI KÜLVET

30.09.2022

**Liivimaa
Lihavesis**

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

Kust saada lisainfot?

- BovINE projekti webinarid
- <https://www.bovine-eu.net/webinars/>
- Eesti on partner – võimalik teha eestikeelne infopäev/subtiirid , slaidid eestikeelseks
- BovINE internet teabekeskus lihavesikasvatajatele ehk HUB
- Igaüks saab registreeruda ja sirvida
- <https://hub.bovine-eu.net>

BovINE Eesti infopäev veebis

5. oktoober kell 11.00

"FEROMOONID VEISEKASVATUSES?"

Prof. Patric Pageat

*Dcm, MSc, PhD, teadlane ja teadusuuringute juht, etoloogia professor, I
RSEA asutaja ja esimees.
Prantsusmaa*

registreerige Loodusega Rütmis FB lehel

<https://forms.gle/15Y6bq8XvMQMTfe37>

Veiste käitumist ja heaolu käsitlenud teadlased ja spetsialistid

- **Mary Temple Grandin** (sündinud 29. augustil 1947) on USA teadlane ja loomade käitumisuurija. Ta on silmapaistev tapaloomade humaanse kohtlemise pooldaja ja enam kui 60 teadusliku töö autor. Grandin on loomakasvatustööstuse (tapamajade) konsultant, kus ta annab nõu loomade käitumise kohta, ning on ka autismi eestkõneleja.
- “Ma arvan, et loomade kasutamine toiduks on eetiline , kuid me peame tegema seda õigesti. Me peame andma loomadele korraliku elu ja andma neile valutut surma. Me peame" loomi austama .” -Temple Grandin
- Burt Smith – raamatu “**Moving 'Em : A Guide to Low Stress Animal Handling**” autor.
- Julius Ruechel - raamatu “**Grass-Fed Cattle: How to Produce and Market Natural Beef**”
- **Ronald Rongen, sakslane** – “Ärge kiirustage, meil pole aega”

Loomade viis vabadust

Viis vabadust

1. Vabadus janust ja näljast .

2. Vabadus ebamugavustundest (kuum, külm, pime jne)

3. Vabadus valust, vigastustest ja haigustest

4. Vabadus vältida normaalset käitumist

5. Vabadus hirmust ja stressist

Meie räägime täna kahest viimasest

Mõistmaks head karjamajandamistava, peame esiatama endale mõned küsimused:

- Kuidas me suhtleme loomadega?
- Kas me mõjutame nende turvalisust?
- Veised on väga hästi treenitav loomaliik, kui me tabame kuidas nemad maailma tajuvad. Tähtis on, et vabaneme oma eelarvamustest kuidas **meie** arvates kari peaks käituma ja unustame omad halvad harjumused.
- Stressivaba käitumisega tagame, et meie töökulu väheneb, loomade juurdekasv suureneb, lihakvaliteet paraneb, üldised majanduskulud vähenevad ja meil on ka lihtsalt meeldivam töökeskkond

Veiste audio-visuaalne maailm

- **Veiste kuulmine** on kordades parem kui inimesel.
- veis kuuleb vahemikus 23-35 000 Hz (inimene 20-20000)
- ehk just kõrgemad helid igasugused teravad helid , nagu karjumine,piitsaplaksud,
- metallikolksud, plaksutamine on vajalik välistada!
- **Veiste nägemine**- 3-dimensioonset, nii nagu meie, näeb veis vaid kitsal alal otse ette. Kahele poole küljele on nägemine 2-dimensioonset, puudub sügavus.
- Otse silmsideme loomine konkreetse loomaga sunnib teda samaga vastama.
- Ärge pöörnitsega veisele silma!

Nägemine

- Veistel võtab valguse muutusega kohanemine 5 korda rohkem aega,
- ehk minemine valgusest pimedusse ja vastupidi võib tekitada tõrkeid
- Pöörake tähelepanu ühtlasele valgususele, ja varjudedele (neid vältige), kuna veistel on halb sügavuse ja kauguste hindamise võime
- Pimedas näevad veised oluliselt paremini kui inimesed
- Otse ette näevad veised hästi , külgedele hägusamalt.
- selles vallas on tehtud innovaatilisi uurimusi ka Euroopas

Nägemise eripärad

- Alam-Saksi Põllumajanduskoja (LWK) põllumajandusliku koolituskeskuse töötaja Benito Weise leiutatud virtuaalreaalsuse lehmapidamisprillid – cow goggles
- Inimene kes neid kannab saab näha 330° vaatega ja teravalt vaid 30° otse ette, samuti tunnetada valguse muutumise kiirust.
- igapäevane liikumine lehma vaatenurgast (video 2 min)
- <https://www.youtube.com/watch?v=c3uJJ7KXuas>

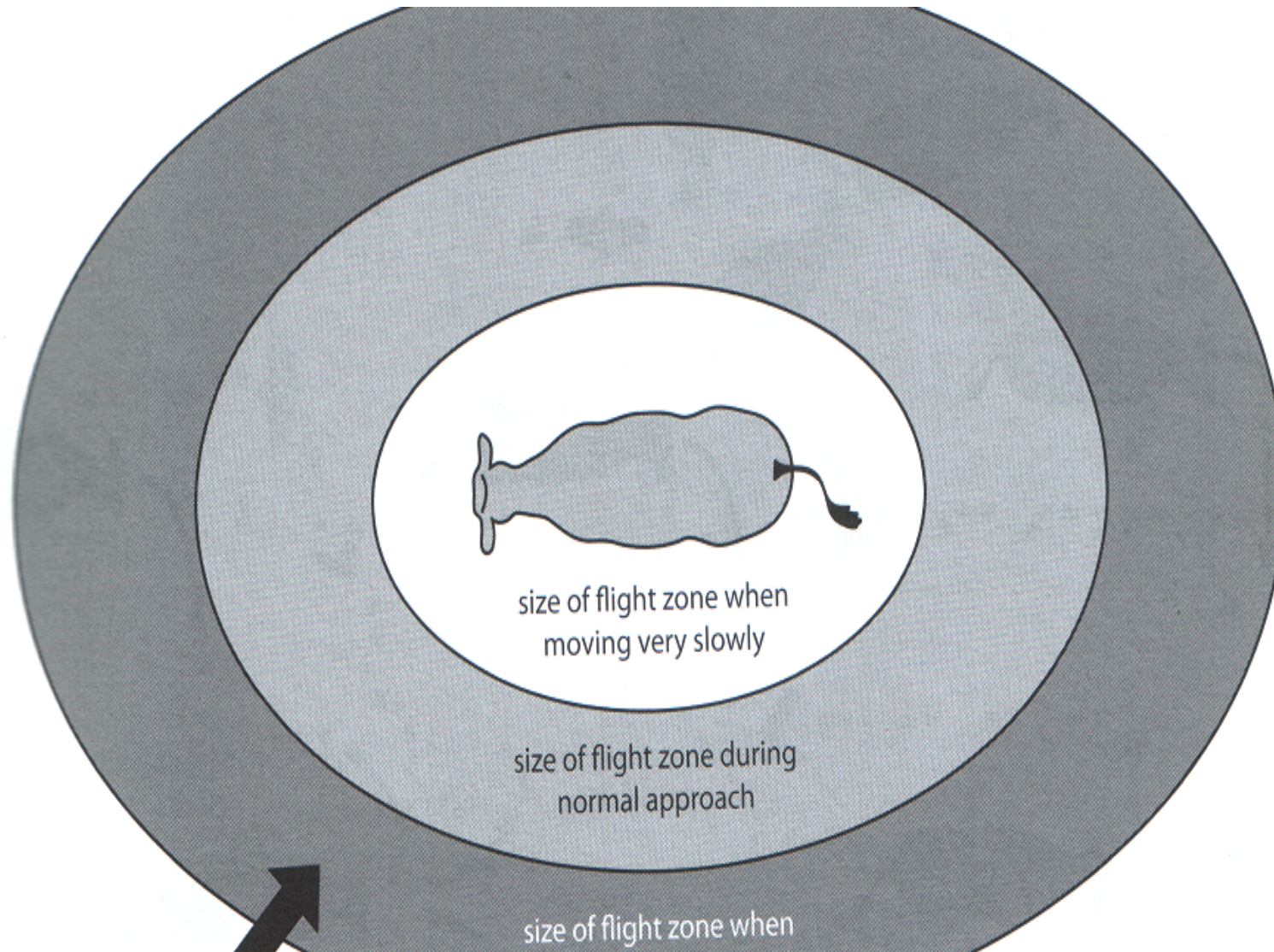
Nägemise eripärad

- Üks oluline info veel teada – veised eelistavad vasakpoolset orientatsiooni.
- Ehk lehma ajus toimuv riskihindamine toimib vasaku silma kaudu, seega lehmad eelistavad liikuda alati enam (või joosta) vasakule poole
- Oluline teadmine transpordi või kaalumise vms ettevalmitamisel- ärge sundige veiseid pöörama paremale

teoorias on loomade liigutamine lihtne

- Ainult neli asja tuleb meeles pidada 😊
 1. Saada lehmad liikuma
 2. Hoida neid liikumas
 3. Pöörata neid
 4. Ja pidurdada kui vaja

DISTANTSITSOON (DT) VEISTEL e. " *FLIGHT ZONE* "

A photograph of a brown and white cow standing in a grassy field. In the background, there is a red tractor with a blue cab and a silver trailer. The scene is outdoors with trees and a clear sky. The image is semi-transparent, allowing text to be overlaid on it.

DISTANTSITSOON (DT) VEISTEL e. ” *FLIGHT ZONE*”

- Kogu stressivaba veiste käitlemise aluseks on selle piirkonna toime mõistmine.
- DT on nagu nähtamatu jõuväli mis ümbritseb looma. Ükskõik, mis või kes siseneb sinna alasse(ka vali heli või valgus) ja aju käivitab reaktsiooni - võitle või põgene (*flight or fight*)
- Tsooni suurus oleneb läheneja iseloomust (häälekus ,suurus, lõhn,žestikuleerimine),kiirusest ja lähenemisnurgast.
- Tsooni suurus ja ka kuju on individuaalne igal loomal
- Lihaveistel alati suurem kui piimaveistel

A woman with dark hair, wearing a dark jacket, is shown in profile on the left side of the image, looking towards a brown and white cow standing in a grassy field. The cow is facing left, and another brown cow is partially visible behind it. The background consists of a line of trees under a cloudy sky. A yellow horizontal bar is located at the top left of the page.

Võidab see kes on kõige rahulikum

- Õiges suunas loomade liikuma saamiseks peame meie õppima kasutama kõige välimist tsooni.
- Pidage meeles, et selles situatsioonis võidab võiduajamise kõige aeglasem ja rahulikum osapool.
- Ei jookse! (max 4km/ h)
- Kella ei vaata. “ Ärge kiirustage, meil pole aega!”

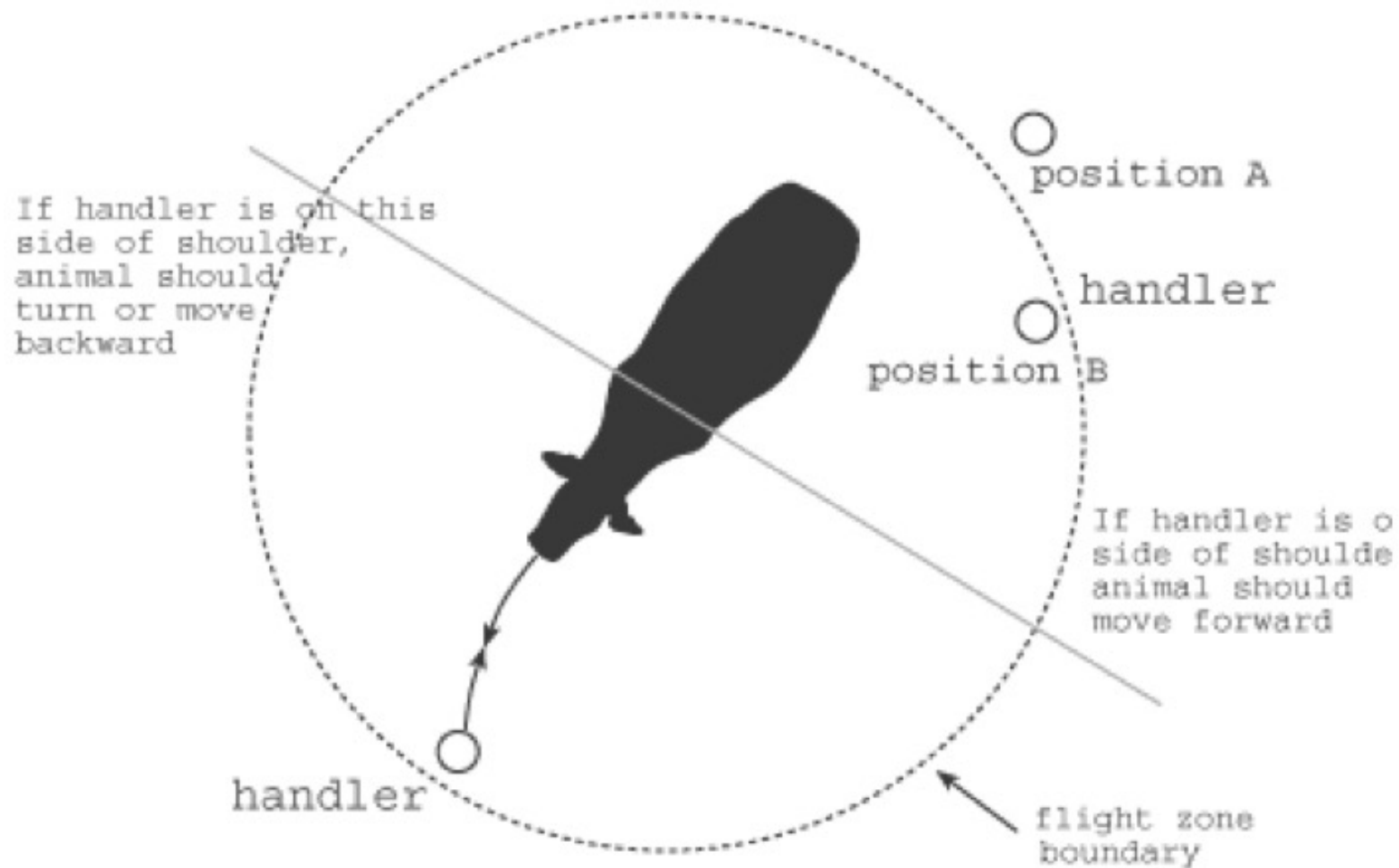
Ohutus on oluline

- kokkuvõtlik video
- <https://www.youtube.com/watch?v=45jAC5PEqTI>

- Tasakaalupunkt on looma õla kohal.

- Kui me oleme sellest tagapool, liigub loom edasi

- Kui me oleme sellest eespool, pöördub loom tagasi

Loomade liigutamine põhineb DT ja tasakaalupunkti reguleerimisel

- Kui vaja et loom liiguks edasi, siis oleme õlast tagapool
- Kui vaja tagasi pöörata, siis õlajoonest eespool
- Veise pimedasse nurka sisenemine sunnib alati (!) looma pöörama ja see on kindel koht mille puhul on reaktsioon lüüa jalaga, eriti kui liikumine sinna on liiga kiire.
- Kui olete pimedas nurgas, see sunnib looma pöörama – ja loom liigub sinna kuhu pea on pööranud

Veiste nn üleskeeramise tehnikad

- vaatamine – pikem otse vaatamine otse loomade silma
- keha kõigutamine- lihtsat enda keha kõigutamine küljelt küljele, sikk-sakk kohapeal, mida kiirem seda suurem efekt
- Viipamine- käe või (jala) viipamine – aga **aeglaselt**
- Hüüdmine – “pssst”,
- Lähenemine - kiirelt looma poole

Kui asi läheb käest ära: rahustamistehnikad

- Paus – see aitab alati. Väga suure ajakulu saab kokku hoida, kui me veidi aega ei tee mitte midagi. Väga erutunud loomal võtab aega 30 min aega et südameöögid normaliseeruks ja loom rahuneks.
- Samm tagasi – surve loomale väheneb, anname talle hingamisruumi
- Tee ennast väikeseks- vähenda on siluetti , näiteks kükita maha- pööra külge ette, pööra pilk kõrvale. Aitab ka kui pöörad korraks selja ja väga efektiivne on ka pikali visata 😊
- Hiilimine- aelglasem liikumine kui kõnd ja kiirem kui seismine (mõelge lambakoera käitumise peale)
- Pomisemine – rääkimine/laulmine. Töötab monotoonne hääl, madalad toonid (“ta-tamm” on OK- “trall-lall laa” ei sobi)
- lahkute üldse looma isiklikust tsoonist (flight zone)

Kui asjad lähevad päris halvaks- veis ründab

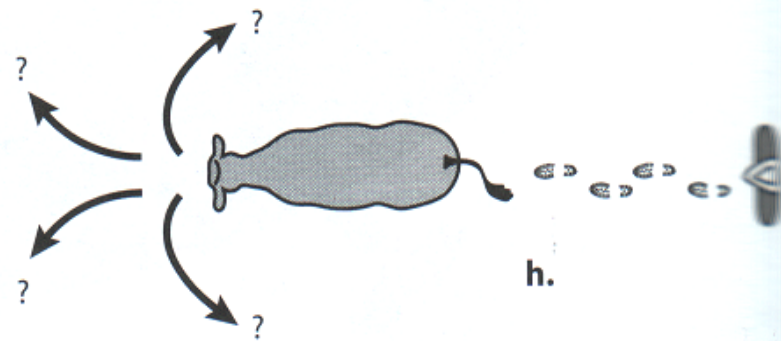
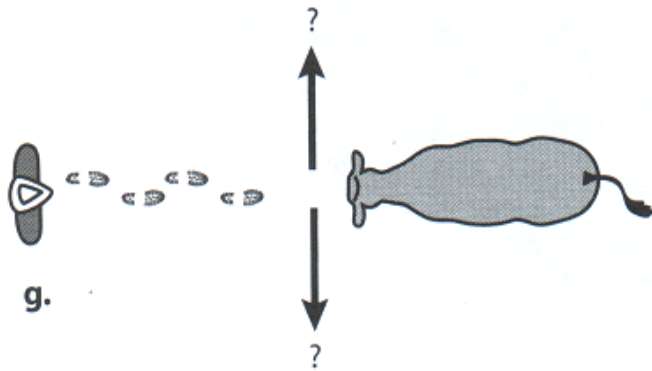
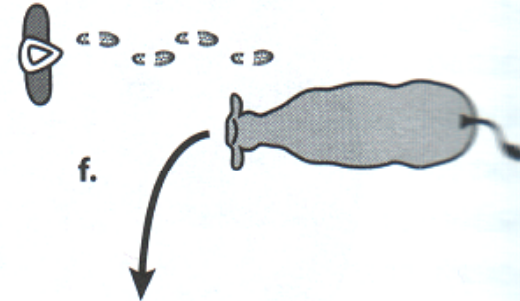
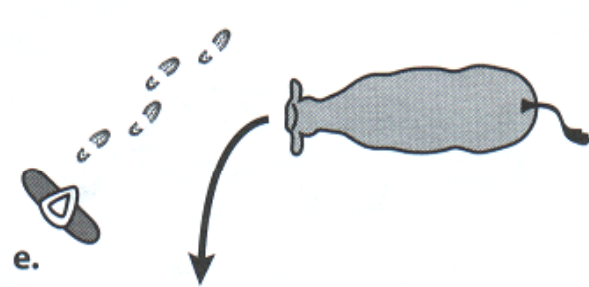
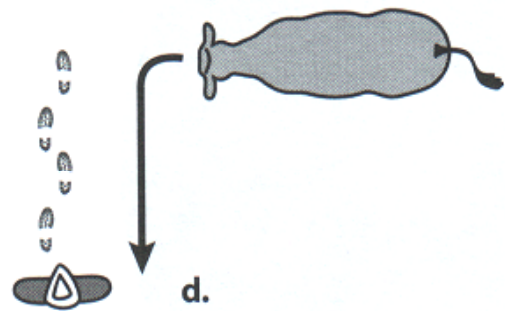
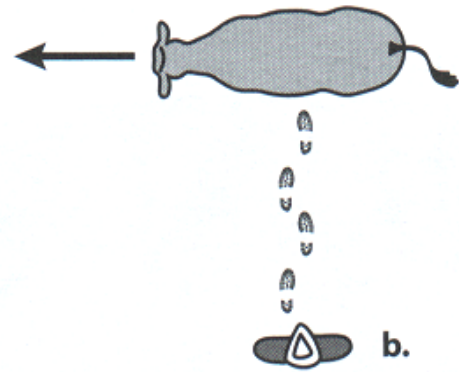
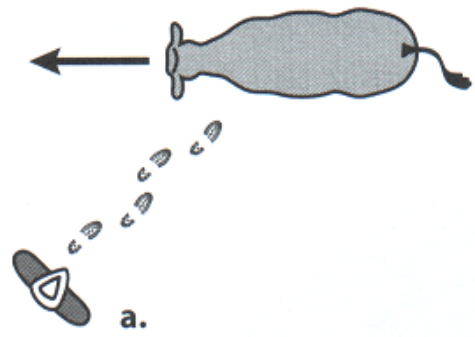
- enamasti juhtuvad siis kui tegelete üksiku loomaga – paanika või pulli puhul agressioon.
- seda võib juhtuda näiteks kui päästate väga stressis oleva looma hädaolukorrast – august/kaevust väljatõmbamised, aeda takerdunud, ka poegimise abi puhul võib olla juhuseid

Käitumissoovitused, õnnestumise edukuse järjekorras

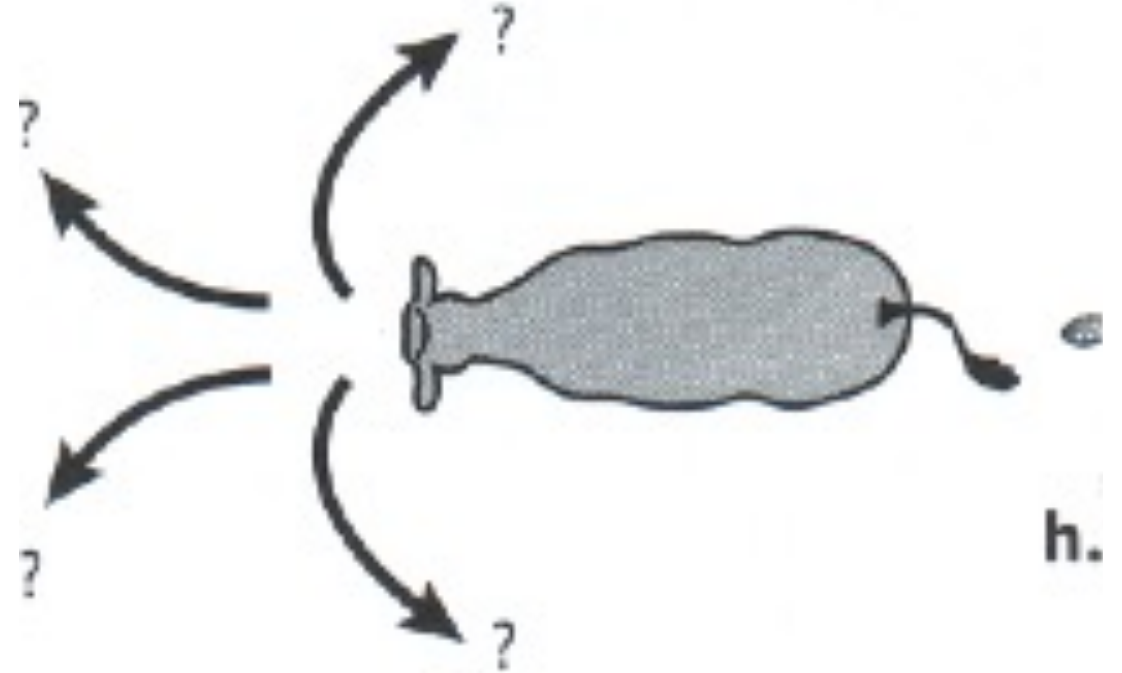
1. joosta ründava looma suhtes täisnurga all . Otse minema joostes pole teil eriti head eeldused, ka siis kui olete sprinter
2. tehke pettemanööver ühte suunda , loom reageerib ja siis liikuge vastupidisesse suunda
3. hüpake üle ründava looma
4. visake pikali ja rullige looma suunas
5. Seiske nagu post

EFFECTS OF THE APPROACH

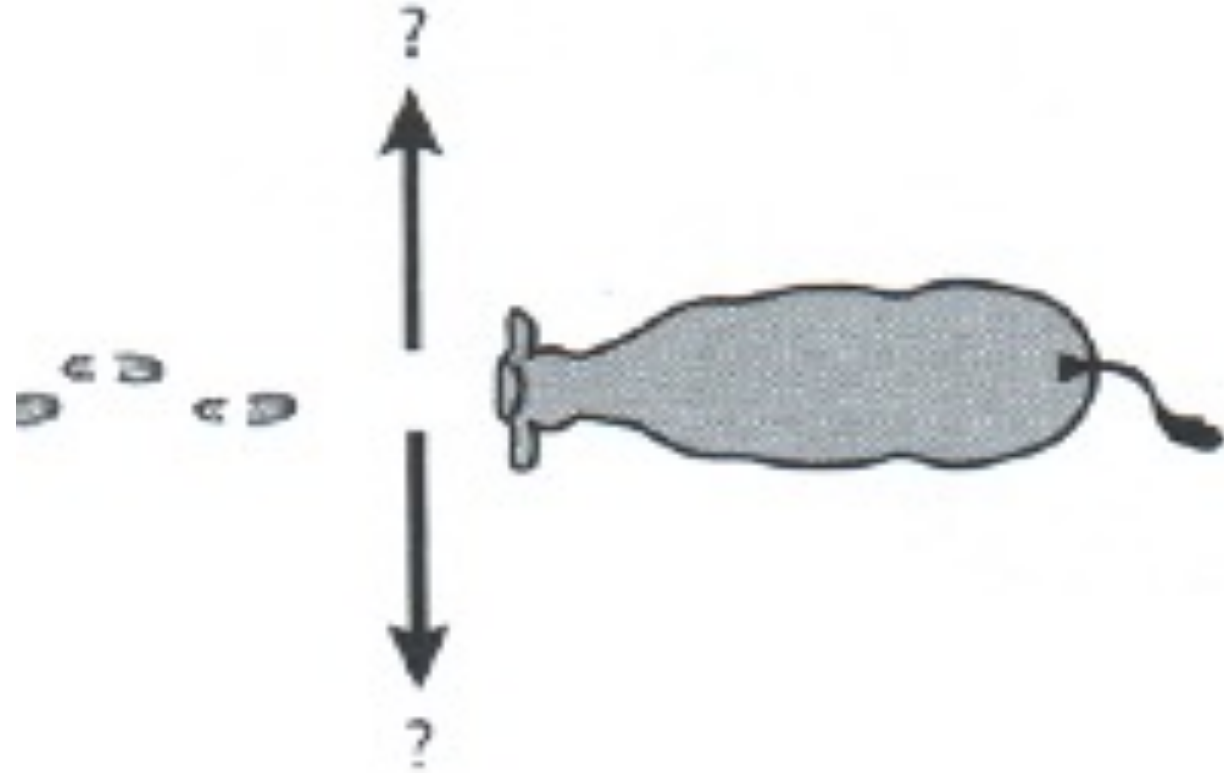
Levinumad vead lähenemisel

- Viga nr.1 on arvamus et looma soovitud suunda ajamiseks tuleb läheneda otse tagant. (joon.h) Otse tagant lähenedes asume looma pimedas punktis ja selleks, et paremini meid tajuda pöörab ta igal juhul pea vaskule või paremale. Seega on tema liikumissuund juba erinev soovitud.

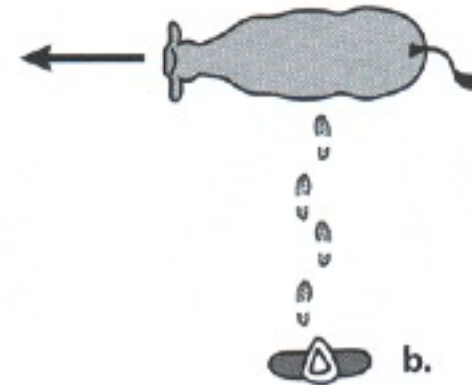
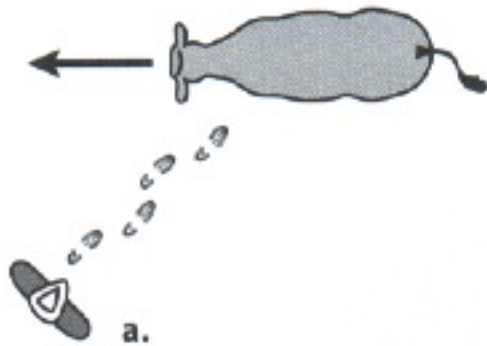

Levinumad vead lähenemisel

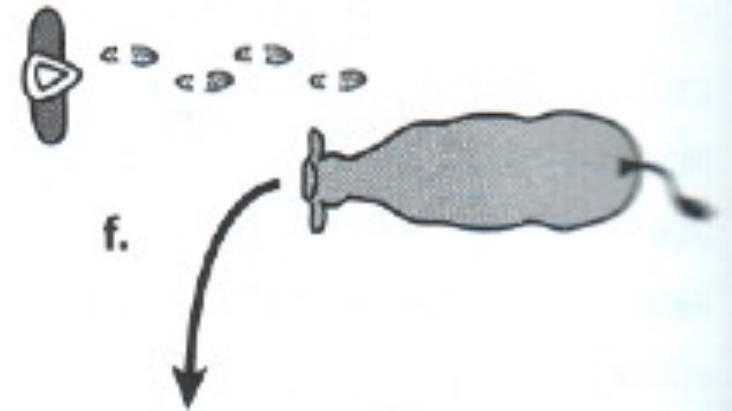
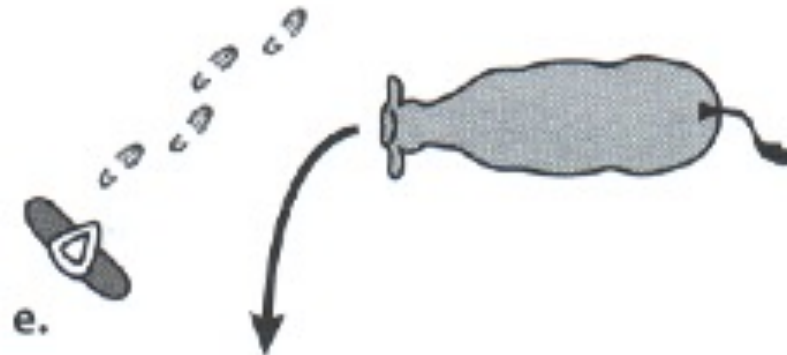
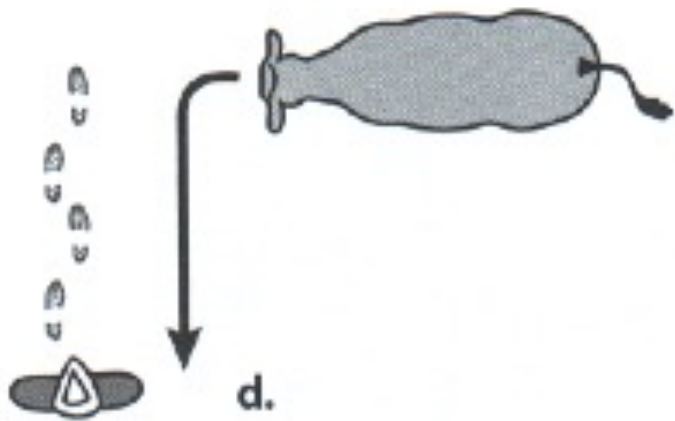
- Ka otse eest lähenedes (joon.g) on võimatu ennustada kumba suunda loom liigub.
- Kuna lehmal võtab omal ka otsustamine mõne hetke, siis on ajaja juba sammukese liiga lähedal loomale ja seda kiirem ja paanilisem on kõrvalepõikamine.

Selleks et liigutada loomi otse soovitud suunas on kindlaim viis läheneda tsooni kas õla suunas või otse küljelt (joon.a,b)

Karjast eraldamiseks sobivad liikumissuunad d, e ja f.

Kui me tahame et loom liiguks meist vasakule või paremale kasutame tagumist “pimeda punkti” serva (joon c)

Õppides kasutama distantsitsooni omadusi on võimalik karja kokku ajada ja loomi eraldada praktiliselt üksi

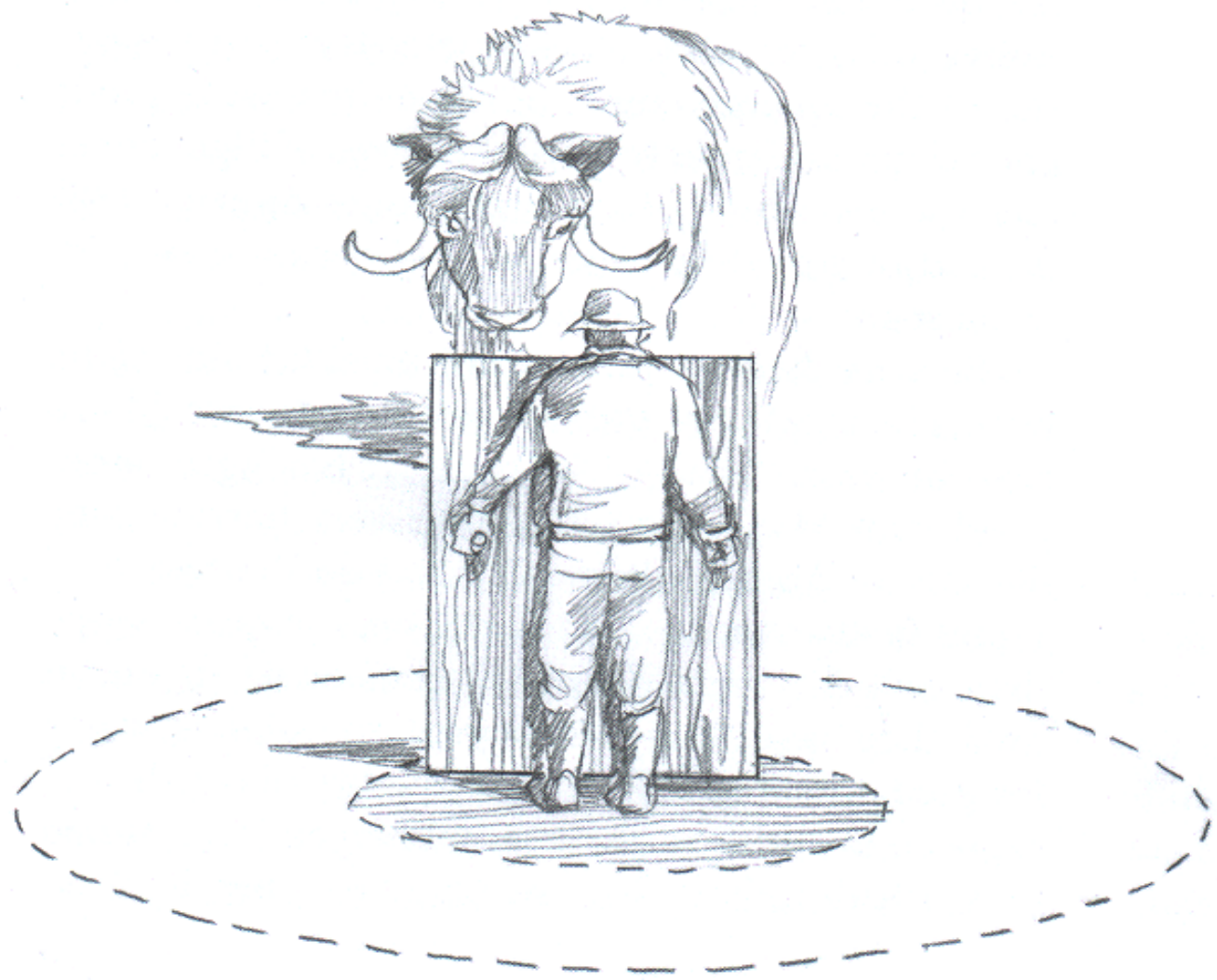

Hea õppevideo

Teagascilt (6 min)

- https://www.youtube.com/watch?v=o1_mA9dWc8I

Abivahend

- Vineeritahvel , mille tagaküljele on kinnitatud käepidemed, mõõtmetega ~ 90 cm X 150 cm
- Abivahend ohtlikumate loomade käsitlemiseks - sugupull või näiteks äsjapoeginud vasikat kaitsev lehm
- Toime - suureneb teie mass looma arvates.
- Väga hästi toimib ka kitsastes oludes, näit laudas sees loomade ajamisel, veomasinale või maha ajamisel

Loomade koondamine

- värkimine
- kastreerimine
- võõrutamine
- kaalumine
- jm veterinaarsed toimingud

- laudas
- karjamaal

karjamaal ülespandav kogumisaedik – arvestab loomade loomuliku käitumise elementne

<https://www.youtube.com/watch?v=Fxip3PAp-fE>

https://www.cowsignals.com/en/blog/unique_concept_to_load_and_select_cows_stress_free

7.min

animatsioon (4.25 min)

<https://www.youtube.com/watch?v=aICghJbSS-A>

Rusikareeglid koondamisel

- Veised tahavad alati minna tagasi sinna kust nad tulid
- Ehk kogumiskanal peab olema tagasiteel sissepääsule
- Kurvilised teed tapamajades

Kõige lihtsam on käsitleda inimest usaldavaid loomi

- Kontakti loomine oma veistega on oluline
- võõrutus on stressirohke aeg, aga hea võimalus ka rohkem suhelda oma tulevaste ammedega ja luua usalduslik suhe
- <https://www.youtube.com/watch?v=uqVbxXNOj54> (3.47)
- Videos on head praktikad kuidas veiste loomulikku käitumist omale kasulikul moel tööle panna.

TÄNAN TÄHELEPANU EEST

